

Ткачов Іван Валентинович – кандидат юридичних наук,
в.о. завідувача наукової лабораторії № 1 науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2173-1921>
tiv_75@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.1-2/51-61>

Криміналістична характеристика службової недбалості

У статті на підставі аналізу законодавства України, яке регулює службову діяльність, а також з урахуванням актуальних змін до ст. 367 Кримінального кодексу України, дослідження наукової літератури з криміналістики та кримінального процесу, надано криміналістичну характеристику службової недбалості.

Метою статті є дослідження криміналістичної характеристики службової недбалості, виокремлення криміналістично значущих ознак та властивостей кожного елемента криміналістичної характеристики.

Криміналістична характеристика службової недбалості дозволяє відмежувати цей злочин від інших злочинів, які можуть вчинятись через недбале ставлення до своїх службових обов'язків. Криміналістична характеристика службової недбалості включає в себе такі елементи, як: особа злочинця, предмет безпосереднього злочинного посягання, спосіб вчинення кримінального правопорушення, типова слідова картина, особа потерпілого. Вказані елементи пов'язані між собою кореляційними зв'язками, які відображають динамічний, «фазовий» характер, обумовлений послідовним розміщенням елементів відповідно до послідовно-сті розгортання злочинної діяльності.

Особою злочинця завжди є службова особа переважно чоловік. Предмет безпосереднього злочинного посягання службової недбалості може бути досить різноманітним, оскільки не обирається злочинцем завчасно, адже злочин вчиняється з необережності. Способи вчинення службової недбалості поєднуються у дві форми: невиконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них; неналежне виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них. Невиконання службових обов'язків є так званою «чистою» бездіяльністю», встановлення факту якої не викликає труднощів, оскільки є чіткий документ, який передбачає, що особа зобов'язана була вчинити певні дії, проте в реальності вона їх не вчинила. Неналежне виконання службових обов'язків полягає у вчиненні дій у межах службових обов'язків, проте не так, які того вимагають цілі та завдання його посади. Тут слід встановити, що обов'язок службової особи полягав не просто у вчиненні певних дій, а саме у закріпленні в нормативних документах (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) обов'язку діяти певним відповідним чином, а особа діяла в інший спосіб. Типову слідову картину службової недбалості формує сукупність матеріальних та ідеальних слідів. Основним джерелом матеріальних слідів є документи, в яких відображена інформація про обов'язки службової особи, а також саме місце події. Основним джерелом ідеальних слідів є колеги по роботі та випадкові свідки події. Особа потерпілого не обирається злочинцем заздалегідь, але повинна бути встановлена під час досудового розслідування, оскільки службова недбалість є злочином з матеріальним складом і тягне за собою певні наслідки у вигляді шкоди, яку можна обрахувати, або смерті людини.

Ключові слова: службова недбалість, криміналістична характеристика, методика розслідування, елементи криміналістичної характеристики.

Вступ

На відміну від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, службова недбалість — єдине кримінальне правопорушення, яке вчиняється з необережності.

Кримінальна відповідальність за вчинення службової недбалості передбачена ст. 367 КК України. Основний склад віднесено до нетяжких злочинів, що впливає на можливості організації його розслідування. У 2023 році статтю доповнено кваліфікованим складом кримінального правопорушення: діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо воно спричинило загибель людини, цей склад вже віднесено до тяжких злочинів.

Службова недбалість, передбачена в ст. 367 КК України, є загальним складом кримінального правопорушення. До спеціальних складів службової недбалості можна віднести: неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження людини вірусом імунodefіциту чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст. 131 КК), неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК), неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК), порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197 КК), невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК), недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК), порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК), втрата військового майна (ст. 413 КК), недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК), бездіяльність військової влади (ст. 426 КК) тощо.

За результатами службових розслідувань більшості «нещасних випадків», які стаються в різних сферах суспільного життя, зазвичай і розпочинаються кримінальні провадження щодо вчинення службової недбалості певними службовими особами. Основними фактора-

ми детермінації службової злочинності, як вважає Т.Є. Дунаєва, є різні політичні, економічні, організаційно-управлінські, правові та інші причини та умови (2012, с. 20). Наприклад, одним з економічних чинників вчинення службової недбалості є відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо щодо сплати податків, відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів тощо; масштабна криміналізація економіки, зневажливе ставлення до її законів з боку службових осіб, значна деформація соціально-економічних відносин.

Організаційно-управлінськими чинниками службової недбалості є відсутність чіткої регламентації діяльності державних службовців щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, видачі офіційних документів; наявність у посадових осіб надто широких розпорядчо-дозвільних повноважень для прийняття рішень на свій розсуд, що дає їм можливість створювати зайві ускладнення, перебільшувати свою роль у вирішенні питань, пов'язаних із зверненнями громадян; поширеність у кадровій політиці випадків заміщення посад службовців не на підставі їх ділових і моральних якостей, а через знайомство за колишньою роботою, особисту відданість, близькість політичних уподобань; відсутність порядку спеціальної перевірки, тестування на відповідність професійним та моральним якостям, періодичної ротації, однорівневого переміщення службовців тощо.

Соціально-психологічними чинниками є нерозвиненість у значної частини службовців громадянської свідомості, зокрема: вплив традиційних стереотипів стосовно переважання державних засобів та підпорядкованості їм громадських форм у впорядкуванні суспільних справ, у тому числі в організації протидії службовій недбалості; поширення корисливості спрямованості у діяльності державних службовців, їх готовності до порушення закону, норм моралі, професійної честі;

професійна та моральна деформація частини керівників і посадових осіб, що займають відповідальні посади, яка виявляється у вчиненні або поблажливому ставленні до недбалого виконання службових обов'язків, порушень службової етики тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню питань кримінально-правової кваліфікації та відмежування від інших суміжних складів злочинів, особливостей доказування у кримінальному процесі, а також питанням розслідування службової недбалості присвячено роботи таких учених, як: О.Ф. Бантисhev, О.О. Бахуринська, Д.А. Бондаренко, В.І. Василичук, О.Ю. Дрозд, Т.С. Дунаєва, О.О. Дудоров, В.А. Журавель, А.А. Задорожний, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.А. Погорецький, О.В. Пчеліна, В.І. Рибачук, А.В. Савченко, Д.Б. Сергєєва, З.М. Топорецька, Н.Ю. Худякова, С.С. Чернявський, А.М. Черняк, Ю.В. Чорноус та багато інших. Всі ці роботи стали основою цього наукового дослідження, яке покликане узагальнити ґрунтовні напрацювання вітчизняних вчених у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології та виділити основні криміналістично важливі ознаки службової недбалості.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження криміналістичної характеристики службової недбалості, виокремлення криміналістично значущих ознак та властивостей кожного елемента криміналістичної характеристики.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

1) проаналізувати особливості вчинення службової недбалості з позицій діяльнісного підходу та виокремити характерні криміналістичні ознаки цього злочину;

2) виділити та дати характеристику кожному з елементів криміналістичної характеристики службової недбалості.

Матеріали та методи

За для досягнення поставленої мети дослідження та з урахуванням предмету і завдань дослідження мною застосовано загальнонаукові та спеціальні методи. Загальний діалектичний метод наукового пізнання явищ та їх зв'язків застосовано для вивчення механізму здійснення злочинної діяльності – службової недбалості. Діяльнісний (фазовий) підхід використано для формування поняття криміналістичної характеристики злочину та виокремлення її елементів.

Формально-правовий (догматичний або юридико-технічний) метод використовувався для вивчення та тлумачення норм законодавчих актів України, якими врегульовано питання кримінальної відповідальності та здійснення досудового розслідування службової недбалості. Системно-структурний метод використовувався для аналізу елементів криміналістичної характеристики службової недбалості та виокремлення кореляційних зв'язків між ними.

Метод узагальнення дав можливість сформулювати обґрунтовані висновки наукового дослідження, які будуть корисні для організації та планування розслідування службової недбалості.

Виклад основного матеріалу

Ми підтримуємо позицію багатьох вітчизняних вчених, які розглядають криміналістичну характеристику в загальнотеоретичному плані як систему, що містить сукупність «криміналістично значущих» ознак, притаманних певному виду злочину (Топорецька, 2019, с. 306; Сергєєва, Топорецька, 2019, с. 91).

Як чітко зазначає колектив авторів на чолі з проф. М.А. Погорецьким криміналістична характеристика злочинів – це інформаційна модель типових ознак певного виду (групи) злочинів, яка відображає закономірні зв'язки між цими ознаками та дозволяє обрати необхідну методику та засоби розслідування. Практичне значення криміналістичної характеристики злочинів полягає у тому, що за наявності одних ознак злочину слід-

чий може висунути версії щодо сутності інших ознак та провести необхідні дії для їх встановлення (Погорецький, Сергєєва, 2015, с. 25–26).

Як певні інформаційна модель криміналістична характеристика має певну структуру, яка включає в себе різні елементи. Такі елементи існують не відособлено, а пов'язані певними кореляційними зв'язками. Структура зв'язків елементів криміналістичної характеристики відображає динамічний, «фазовий» характер, обумовлений послідовним розміщенням елементів відповідно до послідовності розгортання злочинної діяльності, починаючи з позиції: 1) «особа злочинця», що діє в напрямку; 2) вибору предмета посягання; 3) в певній обстановці; 4) шляхом застосування певних способів; 5) що викликає відповідні наслідки у вигляді комплексу слідів і збитку (Топорецька, 2018, с. 160).

Особа злочинця. Службова недбалість вчиняється виключно службовими особами. Під особою злочинця у криміналістиці В.О. Коновалова та В.Ю. Шепітько пропонують розуміти соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення кримінальних правопорушень (2004, с. 358). Психологічні фактори вчинення злочину діють не ізольовано, а разом із соціальними, в процесі утворення дефектів у соціалізації особи.

У ч. 3 і 4 ст. 18 КК зазначається: службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної

влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Більшість кримінальних правопорушень щодо службової недбалості вчиняють чоловіки. Для злочинця характерна наявність стереотипу поведінки, свого роду звички, не виконувати вимоги посадових інструкцій і чинного законодавства; глибока професійна деформація, яка знаходиться у причиновому зв'язку з настанням шкідливих наслідків; їм притаманне підвищене почуття незалежності від нормативної системи, правового нігілізму, орієнтація на задоволення своїх власних потреб і інтересів (Дунаєва, 2012, с. 12).

Причинами вчинення службової недбалості індивідуального рівня (які залежать від особи злочинця) можуть бути: асоціальна спрямованість особи, її психофізіологічні особливості, недостатня кваліфікація особи, відсутність досвіду роботи, недостатня вимогливість, дисциплінованість у дотриманні встановлених правил обліку, контролю, порядку виконання службових функцій. Непрофесійних «службовців» через їх негативне, часто зневажливе ставлення до служби, самовпевненість і некритичність поведінки іменують «недбалими».

Предмет безпосереднього злочинного посягання службової недбалості може бути досить різноманітним. На відміну від інших кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, службова недбалість вчиняється у формі необережності, а тому злочинець завчасно не планує, не обирає і не має на меті посягати на якісь конкретні об'єкти матеріального світу. Таке посягання виникає опосередковано через невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків у зв'язку з несумлінним ставленням до них.

Загальним об'єктом кримінального правопорушення є, як і для інших кри-

мінальних правопорушень у сфері службової діяльності, – нормальна діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремих організацій, установ, організацій незалежно від форми власності. Безпосереднім об'єктом є те коло службових обов'язків, яке покладене на службову особу у зв'язку з посадою, яку особа обіймає, і належне виконання яких є обов'язком такої службової особи відповідно до законів та нормативних актів згідно з метою та завданнями своєї службової діяльності.

Це дозволяє відмежувати службову недбалість від інших «спеціальних» видів недбалості, для яких основним об'єктом посягання є суспільні відносини: у сфері охорони життя та здоров'я особи, у сфері власності, у сфері забезпечення безпеки довкілля, які виникають у зв'язку із зберіганням вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, у сфері військової служби тощо. Суспільні відносини у сфері службової діяльності є додатковим об'єктом посягання для цієї групи кримінальних правопорушень.

Для службової недбалості ж навпаки – суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я особи, власності, забезпечення безпеки довкілля, а також суспільні відносини, які виникають у зв'язку із зберіганням вогнепальної зброї та бойових припасів, до неї можуть виступати тільки додатковими факультативними об'єктами службової недбалості (Худякова, 2019, с. 104).

Предметом безпосереднього злочинного посягання службової недбалості виступатимуть те коло службових обов'язків, порушення яких допустила службова особа в ході реалізації покладених на неї повноважень, виходячи з завдань і функцій органу, установи, організації, в якій працює.

Про наявність у службової особи конкретних обов'язків свідчить її посадова інструкція чи функціональні обов'язки, які формулюються на основі Конституції України, чинного законодавства та під-

законних нормативно-правових актів, які регламентують порядок та особливості діяльності того чи іншого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства установи чи організації різних форм власності та організаційно-правової форми.

Додатковим предметом безпосереднього злочинного посягання можуть бути власне фізичні особи (їх життя та здоров'я) чи будь-які речі матеріального світу, які зазнали опосередкованого впливу в результаті невиконання чи неналежного виконання службовою особою своїх службових обов'язків, адже службова недбалість на сьогодні визнається злочинною лише за умови настання певних наслідків у вигляді заподіяння шкоди визначеного розміру.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення. Оскільки службова недбалість є необережним кримінальним правопорушенням, особа не планує і не обирає конкретний спосіб вчинення кримінального правопорушення, а вчиняє його через так звану «халатність». А тому спосіб вчинення службової недбалості розглядається лише як спосіб вчинення та приховання цього кримінального правопорушення.

Вчинення цього кримінального правопорушення полягає у невиконанні чи неналежному виконанні службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Зупинимося більш детально на службових обов'язках. Обов'язки службової особи нерозривно пов'язані із її правами і обумовлюються сферою діяльності органу (підрозділу) державної влади чи місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації, в якій працює службова особа. У зв'язку з цим обов'язки службової особи можуть бути розподілені та розглядатися за напрямками її діяльності, а саме: а) обов'язки представника влади; б) обов'язки представника місцевого самоврядування; в) організаційно-розпорядчі обов'язки; г) адміністративно-господарські обов'язки.

Спеціальні види службової недбалості як правило пов'язані з невиконанням особою своїх професійних (фахових) обов'язків, тобто не пов'язаних із виконанням обов'язків представника влади чи місцевого самоврядування або організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; чи обов'язків забезпечення збереження майна, вогнепальної зброї, які знаходяться у її володінні чи розпорядженні. Тобто тут ключовим є не службова діяльність особи, а правила надання медичних послуг, правила зберігання зброї, майна, правила поводження з небезпечними речовинами, правила безпеки виробництва тощо.

Для встановлення ж фактів службової недбалості необхідним є співставлення обов'язків службової особи, покладених на неї законодавчими актами та внутрішніми актами роботодавця (наказами, розпорядженнями, посадовими інструкціями тощо) з тими діями, які вона вчинила чи не вчинила.

Службова недбалість може проявлятися у двох формах:

- 1) невиконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них;
- 2) неналежне виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Невиконання службових обов'язків є так званою «чистою» бездіяльністю», встановлення факту якої не викликає труднощів, оскільки є чіткий документ, який передбачає, що особа зобов'язана була вчинити певні дії, проте в реальності вона їх не вчинила.

Наприклад, у справі № 1–6/2013 Вишгородським районним судом Київської області суддю визнано винним у службовій недбалості у зв'язку з тим, що він: «неналежно виконуючи свої службові обов'язки через несумлінне ставлення до них, порушуючи вимоги ст.ст.87,324,335,344 КПК, протокол судового засідання не підписав, у результативній частині вироку не визначив підсудному покарання за ч. 1 ст. 229–20

КК (1960 року), не зазначив про визнання його винним чи виправданим за цією статтею КК, копію вироку ОСОБА_5 не надав» (Вирок, 2017). При цьому такі дії суддя вчиняв неодноразово.

Неналежне виконання службових обов'язків полягає у вчиненні дій у межах службових обов'язків, проте не так, які того вимагають цілі та завдання його посади. Тут слід встановити, що обов'язок службової особи полягав не просто у вчиненні певних дій, а саме у закріпленні в нормативних документах (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) обов'язку діяти певним відповідним чином, а особа діяла в інший спосіб. У цьому випадку слід враховувати об'єктивні і суб'єктивні фактори, які впливали на можливість особи діяти саме конкретно визначеним чином. До об'єктивних факторів належать зовнішні умови, в які поставлена службова особа (забезпечення охорони матеріальних цінностей, наявність транспорту чи людських ресурсів). Якщо особа неналежно виконала свої обов'язки через наявність якихось об'єктивних чинників і як наслідок неможливість виконати їх у інший спосіб, то вона не підлягатиме кримінальній відповідальності за службову недбалість.

Ключовим для службової недбалості є такий суб'єктивний чинник як несумлінне ставлення до своїх службових обов'язків через певні особливості цієї особи: її фізичні дані, ступінь інтелектуального розвитку, наявність спеціальних знань, досвіду роботи тощо. При службовій недбалості за наявності об'єктивної можливості діяти так, як того вимагають інтереси служби, службова особа безвідповідально, неякісно ставиться до виконання своїх обов'язків, у зв'язку з чим виконує їх неналежним чином (поверхово, неуважно, несумлінно) або взагалі не виконує.

Приховання службової недбалості вже є умисним діянням, яке може полягати у зловживанні службовим становищем, залишенні у небезпеці, службовому

підробленні тощо. Тому якщо службова недбалість супроводжується прихованням таких фактів, то дії особи зазвичай додатково кваліфікуються як окремий злочин. *Наприклад, в зазначеній вище кримінальній справі № 1–6/2013 суддя за для приховання фактів службової недбалості вчиняв службові зловживання: «умисно, у особистих інтересах, з власних кар'єристичних мотивів, з метою приховання факту не складання (не написання) ним повного тексту вироку, використовуючи надану йому законом владу та службове становище всупереч інтересам служби, порушуючи ст.ст.401,404 КПК (1960 року), не звернув вирок, що набрав законної сили, до виконання і не направив копію вироку до органів внутрішньої справ за місцем проживання засудженого ОСОБА_5» (Вирок, 2017).*

Типову «слідову картину» складають групи матеріальних та ідеальних слідів кримінального правопорушення.

Основним джерелом інформації є документи, оскільки службова діяльність завжди документально оформлена. Для виявлення службової недбалості слідчому необхідно співставити документи, якими визначаються конкретні службові обов'язки службової особи, а також спосіб їх виконання (якщо це передбачено) з тими діями, які фактично вчинила особа чи не вчинила, хоча зобов'язана була виконати свої обов'язки.

Крім того, приховання фактів службової недбалості може вчинятися шляхом службових зловживань чи підроблення документів, а тому складені службовою особою після вчинення службових зловживань документи також мають стати об'єктом детального вивчення.

Місця, приміщення, предмети тощо, пов'язані зі злочинною діяльністю. Оскільки службова недбалість передбачає настання певних суспільно-небезпечних наслідків, об'єкти, які зазнали змін в результаті службової недбалості є одним з основних джерел матеріальної інформації. Так, в результаті службової недбалості може відбутися пожежа, об-

вал, затоплення, збій в електромережі і псування комп'ютерної чи побутової техніки, інше зниження майна чи заподіяння шкоди життю чи здоров'ю громадян. Місця, де відбулися вказані події, а також об'єкти, які зазнали змін чи руйнування в результаті таких злочинних дій, будуть джерелами матеріальної інформації. Пошук таких об'єктів є важливим для їх подальшої оцінки і визначення розміру заподіяної шкоди, що є важливим для встановлення складу кримінального правопорушення.

Джерелами ідеальних слідів кримінального правопорушення є люди. Насамперед це свідки події, яка відбулася в результаті службової недбалості, а також потерпілі. Вони можуть повідомити інформацію про те, який був стан об'єкта, які дії чи бездіяльність призвели до його пошкодження/руйнування, яким чином відбувалася подія, які наслідки настали, чи вживалися заходи для відвернення можливості настання такої події, а також для мінімізації негативних наслідків.

Джерелами ідеальних слідів можуть бути також колеги службової особи, оскільки вони глибоко обізнані з процесом діяльності організації і можуть легко виявити ознаки недбалого поведіння певних осіб. Саме вони можуть надати інформацію про причини виникнення шкідливих наслідків: об'єктивні чинники, при яких службова особа не могла виконати свої обов'язки належним чином з незалежних від неї причин чи все ж чинники суб'єктивного характеру, коли службова особа, маючи всі можливості виконати свої обов'язки через свою «халатність» не виконує їх.

Надати інформацію про факти вчинення цього кримінального правопорушення можуть працівники контролюючих органів, які здійснювали перевірку діяльності певної організації і виявили певні невідповідності в документації, нестачу товарно-матеріальних цінностей, факти невідповідності в документації тощо.

Особа потерпілого. Оскільки віднедавна службова недбалість є кримінальним правопорушенням не просто з матеріальним складом, а таким, що повинен заподіяти шкоду у визначеному розмірі, то встановлення особи потерпілого, як і розміру завданої шкоди є обов'язковим.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Оскільки це необережний злочин, злочинець не обирає завчасно жертву, а потерпілими часто стають випадкові перехожі, які просто опинилися в місці, де сталася подія, якій передувала службова недбалість; випадкові відвідувачі чи клієнти такої службової особи тощо.

Юридична особа також може бути визнана потерпілою від вчинення службової недбалості. Як правило це орган, підприємство, установа, організація – роботодавець такої недбалої службової особи.

Істотною шкодою згідно примітки до статті 364 КК є шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тяжкими наслідками вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Нагадаємо, що відповідно до Пункту 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року (50 відсоткам розміру про-

житкового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року) (Податковий кодекс, 2011).

Наприклад, на 2024 рік податкова соціальна пільга становить 1514 грн. (3028 грн.*50%). Отже в 2024 році для притягнення особи до кримінальної відповідальності, в результаті їх злочинної діяльності повинна бути заподіяна істотна шкода в розмірі $1514 \cdot 100 = 151\,400$ грн. Тяжкі наслідки ж становлять відповідно $1460 \cdot 250 = 378\,500$ грн.

Частина третя передбачає кваліфікований склад як смерть людини.

В літературі немає єдності щодо виду шкоди, яка може заподіюватися в результаті вчинення службової недбалості. Більшість вчених погоджуються, що істотна шкода та тяжкі наслідки не можуть становити зміст наслідків нематеріального характеру. Тут мова може йти про врахування похідних наслідків: а) фізичної шкоди (витрати на лікування чи протезування потерпілої особи); б) порушення законних прав та інтересів громадян (витрати на відновлення таких прав, як виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення) (Рак С.В., 2017, с. 205).

Водночас, Верховний Суд України вказав, що така шкода може: *становити не лише майнову шкоду, а й включати прояви немайнової шкоди, але тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування (як істотна шкода може враховуватися будь-яка за характером шкода, якщо вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру).* Так, за конкретних обставин справи, наслідки нематеріального характеру, які піддаються грошовій оцінці (реальна шкода) та відповідно до такої оцінки досягли встановленого розміру («істотної шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод

людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи, іншого характеру), можуть бути із: спричинення фізичної шкоди – витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян – витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу тощо); політичної шкоди (витрати на проведення нових виборів та заходів антитерористичного характеру тощо); організаційної шкоди (витрати на відновлення роботи установи). При цьому Суд вважає, що у вироку (ухвалі) має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового кримінального правопорушення стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належним чином підтверджено (в т. ч. цивільним позовом, як підтвердження факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву (Постанова, 2016).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Криміналістична характеристика службової недбалості, виходячи з фазового підходу включає в себе такі елементи, як: особа злочинця, предмет безпосереднього злочинного посягання, спосіб вчинення кримінального правопорушення, типова слідова картина, особа потерпілого. Вказані елементи пов'язані між собою кореляційними зв'язками, які відображають динамічний, «фазовий» характер, обумовлений послідовним розміщенням елементів відповідно до послідовності розгортання злочинної діяльності. Особою злочинця завжди є службова особа переважно чоловік. Предмет безпосереднього злочинного посягання службової недбалості може бути досить різноманітним, оскільки не обирається злочинцем завчасно, адже злочин вчиняється з неосторожності. Способи вчинення службо-

вої недбалості поєднуються у дві форми: невиконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них; неналежне виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них. Невиконання службових обов'язків є так званою «чистою» бездіяльністю», встановлення факту якої не викликає труднощів, оскільки є чіткий документ, який передбачає, що особа зобов'язана була вчинити певні дії, проте в реальності вона їх не вчинила. Неналежне виконання службових обов'язків полягає у вчиненні дій у межах службових обов'язків, проте не так, які того вимагають цілі та завдання його посади. Тут слід встановити, що обов'язок службової особи полягав не просто у вчиненні певних дій, а саме у закріпленні в нормативних документах (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) обов'язку діяти певним відповідним чином, а особа діяла в інший спосіб. Типову слідову картину службової недбалості формує сукупність матеріальних та ідеальних слідів. Основним джерелом матеріальних слідів є документи, в яких відображена інформація про обов'язки службової особи, а також саме місце події. Основним джерелом ідеальних слідів є колеги по роботі та випадкові свідки події. Особа потерпілого не обирається злочинцем заздалегідь, але повинна бути встановлена під час досудового розслідування, оскільки службова недбалість є злочином з матеріальним складом і тягне за собою певні наслідки у вигляді шкоди, яку можна обрахувати, або смерті людини.

Криміналістична характеристика службової недбалості дозволяє відмежувати цей злочин від інших злочинів, які можуть вчинятись через недбале ставлення до своїх службових обов'язків. Вона є вихідною для формування детальної методики розслідування цього кримінального правопорушення, що стане об'єктом наших подальших наукових пошуків.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Вирок Вишгородського районного суду Київської області від 08 червня 2017 року у справі № 1–6/2013. Єдиний державний реєстр судових рішень. Судова влада України. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67011364>.

Дунаєва Т.Є. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання службовій недбалості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін. – виконав. право». Харків, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 20 с.

Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: академ. курс. К.: Ін Юре, 2004. 424 с.

Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 11.

Постанова Верховного Суду України від 27.10.2016 р. у справі № 5–99кп16. Юридичний інтернет-ресурс «Протокол». URL: http://protokol.com.ua/ua/vsu_dekriminalizatsiya_st_st_364_365_kk_ukraini_prizvela_do_pereglyadu/.

Рак С.В. Істотна шкода як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. № 32. С. 202–218.

Розслідування окремих видів злочинів: навчальний посібник. колектив авторів; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергієвої. К.: Алерта, 2015. 536 с. С. 25–26.

Сергієва Д.Б. Топорецька З.М. Криміналістична характеристика службового підроблення. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 90–99.

Топорецька З.М. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 156–166.

Топорецька З.М. Криміналістична характеристика незаконного збагачення. *Криміналістика і судово-експертиза*. 2019. № 64. С. 305–319. <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.27>.

Худякова Н.Ю. Відмежування службової недбалості від суміжних кримінальних правопорушень за об'єктивними ознаками. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. Випуск № 19. Том. 4. С. 103–106.

REFERENCES

Verdict (2017) of the Vyshgorod District Court of Kyiv Region dated June 8, 2017 in case No. 1–6/2013. Unified State Register of Court Decisions. Judicial Power of Ukraine. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67011364>.

Dunaeva T.E. (2012) Criminological Characteristics, Determination and Prevention of Official Negligence: Author's Abstract of Dissertation ... Candidate of Law: Specialization 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law». Kharkiv, National University «Law Academician of Ukraine named after Yaroslav the Wise», 20 p.

Kononova V.O., Shepitko V. Yu. (2004) *Legal Psychology: Academic Course*. Kyiv: In Yure, 424 p.

Tax Code of Ukraine (2010): Law of Ukraine dated December 2, 2010 No. 2755-VI. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2011. No. 13–14, No. 15–16, No. 17. Art. 11.

Resolution (2016) of the Supreme Court of Ukraine dated October 27, 2016 in case No. 5–99кп16. Legal Internet resource «Protokol». URL: http://protokol.com.ua/ua/vsu_dekriminalizatsiya_st_st_364_365_kk_ukraini_prizvela_do_pereglyadu/.

Rak S.V. (2017) Significant damage as a sign of the objective side in accordance with Article 367 of the Criminal Code. *Issues of combating crime*, 32, 202–218.

Investigation of certain types of crimes (2015): a textbook. collective of authors; ed. M.A. Pogoretsky and D.B. Serhieieva. K.: Alerta, 536 p.

Serhieieva D.B. Toporetska Z.M. (2019) Forensic characteristic of official forgery. *Bulletin of criminal proceedings*, 3, 90–99.

Toporetska Z.M. (2018) Forensic characteristic of declaring false information. *Bulletin of criminal proceedings*, 2, 156–166.

Toporetska Z.M. (2019) Forensic characteristic of illicit enrichment. *Forensic science and forensic examination*, 64, 305–319. <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.27>.

Khudiakova N. Yu. (2019) Distinguishing official negligence from related criminal offenses based on objective criteria. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series «Law»*, 19. (4), 103–106.

UDC 343.98

Tkachov Ivan Valentinovich – Candidate of Law,
Acting Head of Scientific Laboratory No. 1 of the Scientific and Organizational Center of the
National Academy of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2173-1921>
tiv_75@ukr.net

Forensic characteristics of official negligence

The article provides a forensic characteristic of official negligence based on an analysis of the legislation of Ukraine regulating official activities, as well as considering the current amendments to Art. 367 of the Criminal Code of Ukraine, a study of scientific literature on forensics and criminal procedure.

The purpose of the article is to study the forensic characteristics of official negligence, to identify the forensically significant signs and properties of each element of the forensic characteristics.

The forensic characteristics of official negligence allow us to distinguish this crime from other crimes that can be committed due to a negligent attitude towards one's official duties. The forensic characteristics of official negligence include such elements as: the identity of the criminal, the subject of the direct criminal offense, the method of committing the criminal offense, the typical trace pattern, the identity of the victim. These elements are interconnected by correlations that reflect the dynamic, «phase» nature, due to the sequential placement of elements in accordance with the sequence of the development of criminal activity.

The identity of the criminal is always an official, mainly a man. The subject of the direct criminal offense of official negligence can be quite diverse, since it is not chosen by the criminal in advance, because the crime is committed out of carelessness. The ways of committing official negligence are combined into two forms: failure to perform official duties due to a dishonest attitude towards them; improper performance of official duties due to a dishonest attitude towards them. Failure to perform official duties is the so-called «pure» inaction, the establishment of which does not cause difficulties, since there is a clear document that provides that a person was obliged to perform certain actions, but he did not perform them. Improper performance of official duties consists in performing actions within the scope of official duties, but not in a way that is required by the goals and objectives of his position. Here it should be established that the duty of an official was not simply to perform certain actions, but namely to enshrine in regulatory documents (law, decree, resolution, order, instruction, etc.) the duty to act in a certain appropriate manner, and the person acted in a different way. A typical trace picture of official negligence is formed by a set of material and ideal traces. The main source of material traces are documents that reflect information about the duties of the official, as well as the scene of the incident. The main source of ideal traces is work colleagues and random witnesses to the incident. The identity of the victim is not chosen by the criminal in advance, but must be established during the pre-trial investigation, since official negligence is a crime with a material component and entails certain consequences in the form of damage that can be calculated or the death of a person.

Keywords: official negligence, forensic characteristics, investigation methods, elements of forensic characteristics.